

VA-plan 2018

Plan för enskild VA-försörjning

Region Gotland

Plan för hållbar enskild VA-försörjning

En stor del av VA-försörjningen på Gotland består av med enskild försörjning där respektive fastighetsägare ansvarar för leverans av dricksvatten, omhändertagande av spillvatten och hantering av dagvatten. Senare årens brist på vatten, otillräcklig rening i avloppsanläggningar och ökade kapacitetskrav i fritidshus har bidragit till flera problem med den enskilda vattenförsörjningen och även väckt frågan var VA-försörjningen ska vara allmän och var den ska vara enskild. Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030 som antogs av Regionfullmäktige den 18 december 2017 är tydlig. Regionens arbete med VA-försörjning behöver ske med utgångspunkt i tillgången till tjänligt dricksvatten och möjligheten att ordna en godkänd avloppsanläggning – på hela ön. Det ska även tydliggöras var VA-försörjningen ska vara enskild och vad som gäller för respektive fastighetsägare.

Region Gotland tar ett helhetsgrepp kring långsiktigt hållbar planering av dricksvatten, spillvatten och dagvatten. Arbetet sker stegvis. Detta dokument är en Plan för enskild VA-försörjning som tillsammans med andra delplaner skapar en samlad VA-plan. Ansvaret för Plan för enskild VA-försörjning ligger hos Miljö- och hälsoskyddsnämnden.

VA-planeringens olika steg behöver hållas aktuella för att de ska vara ett användbart underlag i regionens arbete med VA-frågor och översiktliga planering. Allt eftersom åtgärderna i Plan för enskild VA-försörjning och i övriga delplaner genomförs skapas ett nytt nuläge som blir utgångspunkt för översyn av strategin. En avstämning av åtgärderna i Plan för enskild VA-försörjning och införlivning av åtgärderna i verksamhetens budgetplanering sker årligen.

.

Innehållsförteckning

1 Plan för enskild VA-försörjning – en del i Gotlands strategiska VA-planering 4

2 Olika former av enskild VA-försörjning 4

3 Region Gotlands ansvar 5

3.1 Områden där ansvaret gäller 6

4 Enskilda vattentäkter 7

4.1 Råd och rekommendationer till fastighetsägare 9

4.2 Tillstånd och anmälningsplikt för anläggning av enskild vattentäkt 9

4.2.1 Enligt Miljöbalken 9

4.2.2 Tillståndsplikt inom vattenskyddsområden 9

4.3 Region Gotlands rutiner 9

4.3.1 Krav vid planläggning och bygglov 9

4.3.2 Enhetlig hantering av tillsynsfrågor för enskild vattenförsörjning 10

5 Enskilda avloppsanläggningar 11

5.1 Tillstånd och anmälningsplikt för anläggning av enskild avloppsanläggning 11

5.1.1 Enligt Miljöbalken 11

5.1.2 Inom vattenskyddsområden 11

5.2 Region Gotlands rutiner 12

5.2.1 Klart Vatten 12

5.2.2 Riktlinjer för enskilda avlopp (1–40 hushåll) 12

5.2.3 Reningskrav enskilda avlopp 12

5.2.4 Krav på robusthet och resurshushållning 13

5.2.5 Krav på VA-lösning vid nybyggnation inom område med samfällt VA-nät 13

6 Åtgärder för enskild VA-försörjning i linje med strategierna 14

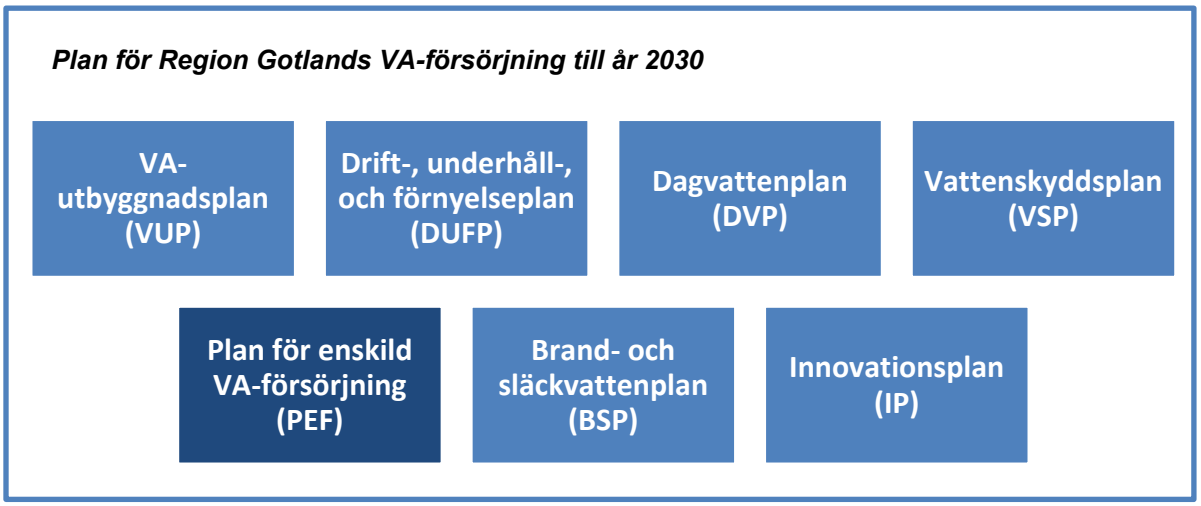
6.1 Uppskattad kostnad och resursbehov 16

1 Plan för enskild VA-försörjning – en del i Gotlands strategiska VA-planering

I Plan för enskild VA-försörjning presenteras en sammanställning av hur regionen arbetar med den enskilda VA-försörjningen på Gotland i de områden som inte är anslutna till det allmänna nätet. I enlighet med Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030 kan samtliga områden på ön klassas utifrån deras möjlighet och behov att ordna allmän VA-försörjning. Denna plan beskriver hur Regionen arbetar och ska arbeta framåt med att öka eller behålla möjligheten till enskild försörjning i de enskilda VA-områdena, områdena som inte är anslutna till det allmänna nätet.

Inledningsvis beskrivs kort förutsättningar från nationell lagstiftning som gäller enskilt VA. Plan för enskild VA-försörjning innehåller också åtgärder för Regionens arbete med enskild försörjning för att uppnå beslutade strategier i Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030. Kopplingen mellan de åtgärder som föreslås och beslutade strategier i Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030 redovisas sist i varje delplan.

Plan för enskild VA-försörjning utgör en av sammanlagt sju delplaner som arbetas fram i Region Gotlands strategiska VA-planering. Vilka andra delplaner som ingår i arbetet visas i figur 1.

Figur 1: Plan för enskild VA-försörjning är en av sammanlagt sju delplaner som tillsammans skapar Plan för Region Gotlands VA-försörjning till år 2030

2 Olika former av enskild VA-försörjning

Fastigheter som inte ingår i verksamhetsområde för allmän VA-försörjning har enskild VA-försörjning vilket innebär att den enskilde fastighetsägaren, en VA-förening eller en samfällighet ansvarar för tillgången till dricksvatten och funktionen i omhändertagande av spillvatten och i vissa fall även dagvatten. I lagstiftning och i vardagligt tal används begreppet enskilda avlopp som benämning på anläggningar där spillvatten från främst hushåll renas.

Den enskilda VA-försörjningen kan praktiskt och juridiskt ordnas på olika sätt;

- Den vanligaste formen av enskild VA-försörjning är att det på en fastighet finns en brunn för dricksvattenförsörjning och ett enskilt avlopp för att rena spillvattnet från hushållet. Fastighetsägaren ansvarar för att försörjningen av dricksvatten är hälsomässig och att omhändertagandet av spillvatten uppfyller gällande lagkrav.
- Inte sällan har flera fastighetsägare gått ihop och ordnat dricksvattenförsörjning eller omhändertagande av spillvatten genom servitutsavtal som ger en eller flera fastigheter rätt att nyttja anläggningar belägna på en annan fastighet. Ansvaret för anläggningarna åligger antingen den fastighetsägare där anläggningen är placerad eller alla berörda fastighetsägare i det fall detta anges i servitutsavtalet.

- Flera fastigheter kan gå samman och bilda en gemensamhetsanläggning, samfällighet eller VA-förening med lokalt ordnad dricksvattenförsörjning och/eller omhändertagande av spillvatten. Detta innebär att alla delägare har samma rättigheter och skyldigheter för dricksvattenförsörjning och/eller omhändertagande av spillvatten i berörd anläggning.
- Gemensamhetsanläggningar, samfälligheter eller VA-föreningar kan ordna ett ledningsnät som via avtal är anslutet till den allmänna VA-anläggningen. Det kan även förekomma enskilda fastigheter som är anslutna via avtal även om det är mindre vanligt. Anslutning via avtal innebär att en fastighet eller ett område försörjs med dricksvatten från Region Gotlands vattenledningsnät eller att spillvattnet leds bort via regionens spillvattenledningsnät. Fastigheter eller områden med avtalsanslutning ligger inte inom verksamhetsområde för allmän VA-försörjning. Fastighetsägaren, samfälligheten eller VA-föreningen ansvarar för funktionen hos sina egna ledningar, pumpstationer och liknande fram till en av regionen angiven förbindelsepunkt. Vid förbindelsepunkten övergår ansvaret för anläggningens funktion och försörjningen till regionen.
- Det finns områden på Gotland där fastigheterna har enskild anläggning för omhändertagande av spillvatten men där Region Gotland ansvarar för dricksvattenförsörjningen inom ett beslutat verksamhetsområde för dricksvatten. Motsatsen förekommer också, områden där Region Gotland ansvarar för bortledning och rening av spillvatten inom ett beslutat verksamhetsområde för spillvatten medan fastigheterna har eget dricksvatten. I dessa områden är ansvaret för VA-försörjningen delat.

3 Region Gotlands ansvar

Det finns en rad krav och lagar som berör enskilda VA-anläggningar och som respektive fastighetsägare, samfällighet eller VA-förening måste hantera. Enskild VA-försörjning berör därför Region Gotland på flera sätt. Främst har regionen en roll som tillsynsmyndighet och beslutande organ med möjlighet att reglera verksamheter. Men regionen fungerar även som en hjälp vid generella ärenden då fastighetsägare behöver stöd och information om vad som gäller.

Regionens skyldigheter vid enskild VA-försörjning är:

- Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tillsynsansvar[1] för vattentäkter som försörjer fler än 50 personer, tar ut mer än 10 m^3 vatten per dygn eller som försörjer en kommersiell verksamhet. Tillsynen ska säkerhetsställa att dessa vattentäkter uppfyller de krav som Livsmedelsverket ställer på till exempel vattenkvalitet och egenkontroll.
- Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tillsynsansvar över olägenhet för människors hälsa samt för de grundläggande hälsoskyddskraven på bostäder enligt 26 kap. 3 § 3 st. MB.
- Miljö- och hälsoskyddsnämnden har ansvar för prövning och tillsyn[2] av både enskilda avloppsanläggningar och de avloppsanläggningar som ägs av fastighetsägare, VA-förening eller samfällighet och som via ledningar är anslutna till den allmänna VA anläggningen. Tillsynsansvaret omfattar samtliga enskilda avloppsanläggningar, oavsett storlek. Miljö- och hälsoskyddsnämnden kan inom ramen för tillsynsarbetet ställa krav på utformning och funktion hos avloppsanläggningarna
- Tillsyn över allmänna dricksvattentäkter samt vattenskyddsområden då Länsstyrelsen (som är tillsynsmyndighet enligt 11 kap MB) delegerat detta ansvar till Regionen.

[1] Tillsyn för enskilda vattentäkter enlig 9 kap. MB (Miljöbalken) samt 2 kap 31 § MTF (Miljötillsynsförordningen).
[2] Miljöfarlig verksamhet, 9 kap. MB

- Regionen kan besluta om att inrätta vattenskyddsområden enligt 7 kap. 21 22 § MB samt vattenskydd enligt 40 § FMH (Förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd).
- Regionen kan föreskriva om tillståndsplikt för grundvattentäkt enligt 9 kap. 10 § MB.
- Miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett ansvar att informera privatpersoner och företag och andra förvaltningar inom Regionen i frågor som rör enskild VA-försörjning.

En beskrivning av regionens och andra aktörers roll i frågor som rör både allmän och enskild VA-försörjning finns i Havs- och vattenmyndighetens vägledning Juridiken kring vatten och avlopp[3].

3.1 Områden där ansvaret gäller

I den del av VA-planen som benämns VA-utbyggnadsplan för Region Gotland presenteras en bedömning av områden som idag inte ingår i verksamhetsområdet för allmän VA-försörjning, och som har eller kan komma att få, ett behov av att lösa försörjningen av dricksvatten eller omhändertagande av spillvatten i ett större sammanhang. Områdena delas in i så kallade VA-utbyggnadsområden, VA-utredningsområden, VA-bevakningsområden och Enskilt VA-område, se figur 2. Övrig bebyggelse med enskild VA-försörjning benämns Glesbebyggelse med enskild VA-försörjning.

VA-bevakningsområde, Enskilt VA-område och Glesbebyggelse med enskild VA-försörjning hanteras i Plan för enskild VA-försörjning. Nedan följer en beskrivning av områdena. Indelning av VA-bevakningsområden och Enskilt VA-område visas i tabell 1.

VA-bevakningsområde
VA-bevakningsområden har enskild VA-försörjning som, utifrån den information regionen har, fungerar tillfredsställande idag. Området omfattas inte av planer på exploatering eller utveckling av bebyggelsestrukturen. Vid förändringar inom området, till exempel i form av flera nya bygglov, eller om regionen får ny information som visar att VA-situationen idag inte fungerar tillfredsställande, kan förutsättningarna för att fortsätta försörja området genom enskilda VA-anläggningar försämras. Området kan behöva klassas om till ett VA-utredningsområde eller direkt till ett VA-utbyggnadsområde. Regionen bör därför till exempel bevaka hur tillkommande bygglov eller förändring i nyttjande av bebyggelsen kan påverka förutsättningarna för VA-försörjningen.

Enskilt VA-område
Enskilt VA-område har enskild VA-försörjning som, utifrån den information regionen har, fungerar tillfredsställande idag. Området har goda förutsättningar att även inom de närmsta decennierna fortsätta försörjas genom enskilda VA-anläggningar.

Glesbebyggelse med enskild VA-försörjning
All den glesa bebyggelse på Gotland som inte tillhör verksamhetsområde för allmänt VA, VA-utredningsområde, VA-bevakningsområde eller Enskilt VA-område utgör Glesbebyggelse med enskild VA-försörjning. Fastighetsägare har ansvaret för att det vid denna bebyggelse finns tillgång till tjänligt dricksvatten i tillräcklig mängd och en godkänd hantering av spillvatten.

[3] Rapport 2015:15, Havs- och vattenmyndigheten

VA-utbyggnadsområden och VA-utredningsområden har enskild VA-försörjning till dess att beslut har fattats om att ansluta områdena till verksamhetsområdet för allmän VA-försörjning och utbyggnaden är genomförd. Under den perioden är Region Gotlands ansvar för dessa områden samma som för övriga områden med enskild VA-försörjning. VA-utbyggnadsområden och VA-utredningsområden hanteras i VA-utbyggnadsplan för Region Gotland.

4 Enskilda vattentäkter

Ungefär 40 % av fastigheterna på Gotland, ca 14 000 stycken får sitt dricksvatten från en egen brunn eller från någon form av gemensam anläggning för flera fastigheter som regionen inte äger. Bergborrade brunnar är vanligast men även grävda brunnar förekommer. Grundvattnet på Gotland är sårbart då jordlagren på många ställen är tunna och det finns ofta snabba transportvägar från markytan till grundvattnet via spricksystem. Detta ger dåligt naturligt skydd mot förorening vilket gör att hänsyn måste visas för att grundvattnet inte ska förorenas.

Enskilda vattentäkter omfattas av olika lagstiftning beroende på hur mycket vatten som tas ut, hur många människor som försörjs från vattentäkten och även vilken typ av verksamhet som nyttar vattentäkten.

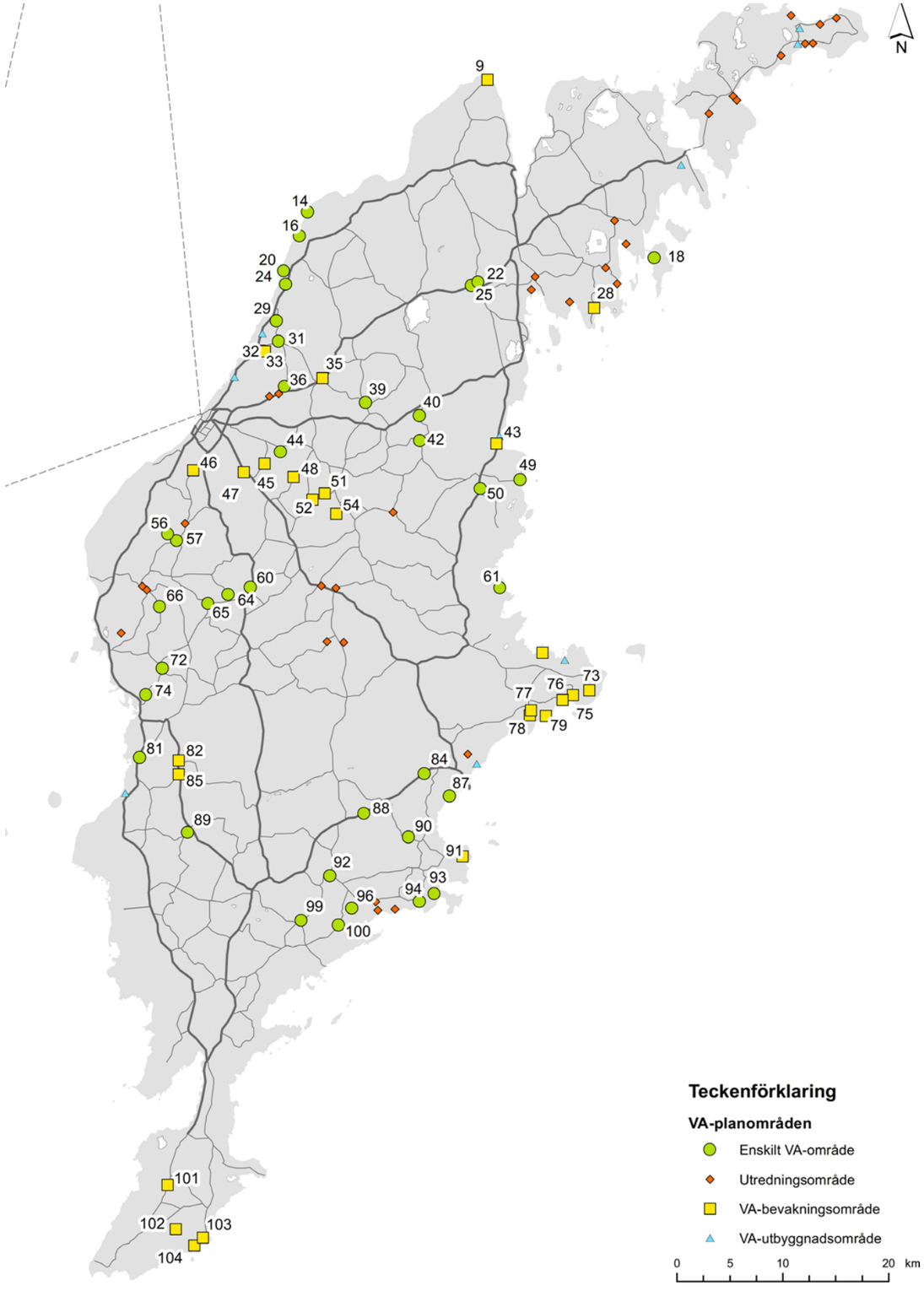
Vattentäkter som försörjer fler än 50 personer, tar ut mer än 10 m^3 vatten per dygn eller som försörjer en kommersiell verksamhet omfattas av Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten[4]. Det innebär att samma krav ställs på dessa anläggningar som på de vattentäkter som regionen är huvudman för. Den som äger vattentäkten har ansvar för att dricksvattnet följer Livsmedelsverkets föreskrifter.

Det finns idag ingen komplett sammanställning av de större enskilda vattentäkterna på Gotland. Det bedöms finnas ett tjugotal samfällda vattentäkter som försörjer privata hushåll. Utav dessa har tre tillstånd för vattenuttag enligt miljöbalken (kap 11) och två stycken har fastställda vattenskyddsområden.

Utöver dessa finns ca 80 enskilda vattentäkter som försörjer kommersiella eller offentliga verksamheter som till exempel skolor, äldreboenden, caféer och restauranger på landsbygden.

Ansvaret för att mindre vattentäkter, som inte omfattas av Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten, försörjer berörda med ett hälsosamt dricksvatten i tillräcklig mängd ligger på fastighetsägaren, samfälligheten eller VA-föreningen som äger dricksvattentäkten. Region Gotland utövar ingen tillsyn på dessa vattentäkter förutom tillsyn enligt miljöbalken avseende omgivningspåverkan genom t ex saltspridning.

[4] Senaste versionen av föreskrifterna heter LIVSFS 2017:2

Figur 2: Utbredning av Gotlands VA-utbyggnadsområden, VA-utredningsområden, VA-bevakningsområden och Enskilda VA-områden. bevakningsområden och Enskilda VA-områden återfinns tillsammans med namn och nummer i tabell 1.

Tabell 1: Gotlands enskilda VA-områden och VA bevakningsområden

Enskilt VA-område	
Områdenr.	Namn
14	Stenkyrkehuk
16	Lummelunda Burge
18	Rute Furliden
20	Lummelunda Nyhamn
22	Othem Stenstugu
24	Lummelunda Tjauls
25	Othem Busarve
29	Väskinde Lilla
31	Väskinde Roklunds
36	Väskinde Gällungs
39	Fole Lilla Ryftes
40	Bäl Sudergårde
42	Vallestena Allkvie
44	Endre Lere
49	Gothem Tummungs
50	Gothem Kyrkebjärs
56	Stenkumla Frändarve
57	Stenkumla Gardrungs
60	Björke Tynne
61	Anga Baju
64	Hogrän Gervalds
65	Mästerby Hage
66	Eskelhem Sigvards
72	Sanda Stenhuse
74	Klintehamn norr
81	Fröjel Mulde
84	Alskog
87	Alskog Ollajvs
88	Lye Smiss
89	Levide
90	Lau
92	Burs
93	När Hamngården
94	När Pilgårds
96	Burs Kärne
99	Rone
100	Burs Lukse

VA-bevakningsområden	
Områdenr.	Namn
9	Halls fiskeläge
28	Hellvi Nystugu
32	Väskinde Väskinds 1
33	Väskinde Väskinds 2
35	Bro Annex
43	Gothem Magnuse
45	Follingby Norrbys
46	Västerhejde Gåshagen
47	Follingbo Klinte
48	Follingby Tingstomt
51	Barlingbo Digeråkre
52	Barlingbo Lillåkre
54	Dalhem Björkhage
70	Katthammarsvik västra
73	Östergarn Rodarve
75	Östergarn Falhammars
76	Gammelgarn Davide
77	Gammelgarn Skogby norra
78	Gammelgarn Skogby södra
79	Gammelgarn Gryngudd
82	Fröjel Ansarve
85	Fröjel Bofride
91	När Hallbjänne
101	Vamlingbo Sigfride
102	Vamlingbo Austre
103	Hamra Suders
104	Vamlingbo Holmhällar

Sammanställning av VA-utbyggnadsområden och VA-utredningsområden finns i VA-utbyggnadsplan för Region Gotland.

4.1 Råd och rekommendationer till fastighetsägare

Livsmedelsverket har gett ut Råd för enskild dricksvattenförsörjning. Råden beskriver hur enskilda dricksvattenanläggningar bör skyddas, hur beredning och distribution av vatten samt egenkontroll bör gå till och vilka undersökningar som bör utföras av den som ansvarar för dricksvattenanläggningen.

Utöver råden har Livsmedelverket tagit fram flera skrifter om hur en brunn bör anläggas och skötas, till exempel Sköt om din brunn för bra dricksvatten och Att anlägga en brunn.

Regionen prövar inte vattenupptag idag men har däremot ett visst tillsynsansvar att bevaka att de allmänna hänsynsreglera i miljöbalken följs. Region Gotland ser att det trots detta finns behov av att ta större ansvar i enskild dricksvattenförsörjning, för att stödja invånarna eftersom det finns problem att få tillräcklig mängd dricksvatten av bra kvalitet i vissa områden. Det finns problem med inträngning av relikt saltvatten i brunnar över i stort sett hela ön. I kustnära områden finns även risk för inträngning av havsvatten men även där är oftast problemet med det relika saltvattnet större.

En ökad medvetenhet hos alla inblandade aktörer (myndigheter, exploatörer, brunnsborrare mm) ökar förutsättningarna för ett hållbart vattenuttag.

Det ligger i regionens intresse att den enskilda dricksvattenförsörjningen fungerar för de fastigheter där man ger bygglov eller planlägger och riktlinjer för detta finns, se kapitel 4.3.1.

4.2 Tillstånd och anmälningsplikt för anläggning av enskild vattentäkt

4.2.1 Enligt Miljöbalken

Enligt Miljöbalken[5] är uttag av yt- eller grundvatten en så kallad vattenverksamhet. Vattenuttag är därför tillstånds- eller anmälningspliktigt, om det inte är uppenbart att varken enskilda eller allmänna intressen skadas genom verksamheten.

Vattentäkter för en- eller tvåfamiljshus eller jordbruksfastigheters husbehov av vatten eller värme omfattas inte av Miljöbalkens krav på tillstånds- eller anmälningsplikt. Regionen får dock bestämma att tillstånd ska gälla för denna typ av vattentäkter i områden där det råder eller riskerar att uppstå brist på sött grundvatten eller olägenhet för människors hälsa till följd av vattenuttag[6]. Regionen får under samma förutsättningar också föreskriva anmälningsplikt för dricksvattenanläggningar som redan finns.

4.2.2 Tillståndsplikt inom vattenskyddsområden

Inom vissa av Gotlands vattenskyddsområden krävs tillstånd för att anlägga nya brunnar just på grund av risk för påverkan på det skyddade grundvattnet. Vid borrning för ny brunn finns en risk att det öppnas transportvägar ner till grundvattnet från markytan så att föroreningar lättare når grundvattnet samt risk för uppträngning av relikt saltvatten.

4.3 Region Gotlands rutiner

4.3.1 Krav vid planläggning och bygglov

Region Gotland ställer krav på att den som planerar att genomföra en detaljplan eller söker bygglov kan visa att det går att ordna vattenförsörjning i tillräcklig mängd och med god vattenkvalitet. Byggnadsnämnden har antagit *Riktlinjer för hantering av enskild vattenförsörjning vid nyetablering*[7] som hanterar detta.

Vid nyetablering eller när användningen av ett hus ändras till bostad ska det finnas minst 600 liter/hushåll och dygn att tillgå. Kloridhalten i vattnet får inte överstiga 100 mg/l.

[5] 11 kap §, miljöbalken beskriver vad som gäller för vattenverksamheter.
[6] Enligt 9 kap 10§ miljöbalken får regionen dock föreskriva om tillståndsplikt för anläggande av vattentäkt, som inte omfattas av tillståndsplikt enligt kapitel 11.
[7] Antagna 2008-04-09 (Dnr 85062)

Vattnet ska också vara tjänligt enligt Livsmedelsverkets riktvärden för dricksvatten från enskilda brunnar[8].

Enskild vattenförsörjning baseras oftast på uttag av grundvatten. Anläggningar för avsaltning av havsvatten har ofta mer komplicerade reningsprocesser som är kostsamma och kräver regelbunden tillsyn. De bör därför inte anläggas för enskilda hushåll. Om undersökningar visar att det inte går att försörja fastigheter enbart med grundvatten kan avsaltning av havsvatten vara ett alternativ i det området. En förutsättning för detta är att vattenförsörjningen sker i ett större sammanhang som gör att det finns förutsättningar för en rationell drift och skötsel samt att avsaltningen vid ogynnsamma förhållanden kan ersättas med uttag av sötvatten med en minsta kapacitet av 150 liter/dygn och hushåll. Avsaltning av salt grundvatten tillåts inte eftersom det innebär en stor risk för saltvattenpåverkan på närliggande vattentäkter.

Kraven som ställs inför nybyggnation varierar mellan olika områden på grund av hur sårbart grundvattnet i området bedöms vara samt tillgång på vatten. Det finns en grundvattenkarta för Gotland som visar sårbarheten i olika områden. De mest sårbara områdena är stora delar av Storsudret, södra delen av Östergarnslandet, området vid Hallshuk, Näsudden och Kvarnåkershamn.

För att uppfylla kraven kan det krävas att det utförs en provpumpning och i samband med den en undersökning av vattenkvaliteten. Inom mindre sårbara områden räcker en kortare provpumpning, eller den pumpning av brunnen som normalt sker vid borrning, medan det i mer sårbara områden krävs tre veckors pumpning utförd under perioden juni-oktober.

4.3.2 Enhetlig hantering av tillsynsfrågor för enskild vattenförsörjning

Enheten för miljö- och hälsa i Region Gotland har sammanställt svar på frågor om vattenförsörjning och vattenanvändning som ofta uppkommer i enhetens samtal med fastighetsägare och verksamhetsutövare[9]. Frågeställningarna har delats upp i elva olika interna faktablad som ska vara ett stöd för regionens information till fastighetsägare. Frågorna behandlar bland annat lokalisering och skydd av enskilda vattentäkter, saltvattenpåverkan, vattenanvändning samt tillståndsplikt för enskilda brunnar.

Enheten för miljö- och hälsa har identifierat åtgärder som behöver genomföras för att regionen ska bidra till att skapa en långsiktigt god enskild vattenförsörjning på Gotland. Åtgärderna syftar bland annat till att skapa ett kunskapsunderlag över vilka brunnar som finns och hur de används. Det möjliggör att skydda dem och att kunna identifiera områden där grundvattnet riskerar att överutnyttjas. I arbetet identifieras också på vilka olika sätt som regionen har möjlighet att påverka för att minska vattenanvändningen, till exempel genom att reglera påfyllning av pooler under torra perioder. Som grund för åtgärderna behöver ansvarsfördelningen och den lagmässiga möjligheten till regleringar klargöras. Det är också viktigt att säkerställa att åtgärderna utförs på rätt plats och ger önskad effekt. En samlad åtgärdslista är ett viktigt underlag för att avgöra vilka resurser som krävs för att möjliggöra genomförandet. De åtgärder som finns framtagna idag presenteras i denna Plan för enskild VA-försörjning.

En av åtgärderna som identifierats av Enheten för miljö- och hälsa är att undersöka behovet av att utöka kravet på tillståndsplikt för anläggande av nya grundvattentäkter till fler områden på Gotland.

Syftet med utökad tillståndsplikt skulle bland annat vara att:

- Påverka placeringen så att brunnar lokaliseras till bästa plats, till exempel i förhållande till enskilda avlopp, gödselbrunnar eller grannfastighetens dricksvattenbrunn och åkermark.

[8] Råd om enskild dricksvattenförsörjning, Livsmedelverket, 2014.
[9] Pågående projekt TIVA som berör informationsmaterial och tillsynsvägledning för enskild dricksvattenförsörjning på Gotland

- Genom dialog och prövning få en inriktning mot mer lokalt anpassade vattenförsörjningslösningar.
- Påverka upptagsteknik t.ex. brunnsgalleri eller lågreservoar
- Förhindra brunnar från att sprida föroreningar, såsom salt eller bakterier, genom att ställa krav på tätning eller återställning.

5 Enskilda avloppsanläggningar

Ungefär 40 % av fastigheterna på Gotland, ca 14 000 stycken, har enskilda avloppsanläggningar, eller enskilt avlopp som det brukar kallas. Enskilt avlopp innebär att reningen av spillvatten från hushållet eller en verksamhet renas i en anläggning på den egna fastigheten eller att det finns en gemensam avloppsanläggning som renar spillvatten från flera fastigheter. Den vanligaste typen av enskild avloppsanläggning på Gotland är trekammarbrunn och infiltration med WC påkopplat. I områden med sämre markförutsättningar ställs krav på tvåkammarbrunn och infiltration för BDT. WC löses ofta med sluten tank. I dessa områden är BDT-lösningar ett dominerande inslag. För gemensamma större avloppsanläggningar ansöks det i dagsläget nästan enbart om minireningsverk med efterpolering eller utsläpp direkt till havet. I befintliga större anläggningar dominerar fortfarande trekammarbrunn med infiltration. Olika dammlösningar förekommer också för gemensamma anläggningar.

Utsläpp av orenat eller otillräckligt renat spillvatten kan förorena närliggande brunnar eller sjöar som används som vattentäkter och göra de som dricker vattnet sjuka. Många hushåll på Gotland har höga bakteriehalter i sitt brunnsvatten vilket bland annat beror på bristande funktion i närliggande enskilda avloppsanläggningar. Näringsämnen från det orenade eller otillräckligt renade spillvattnet bidrar till övergödning i sjöar, vattendrag och hav. Spillvatten från hushåll definieras som avloppsvatten och måste därför renas, enligt Miljöbalken 9 kap 7§:

”Avloppsvatten ska avledas och renas eller tas om hand på något annat sätt så att olägenhet för människors hälsa eller miljön inte uppkommer. För detta ändamål skall lämpliga avloppsanordningar eller andra inrättningar utföras”.

5.1 Tillstånd och anmälningsplikt för anläggning av enskild avloppsanläggning

5.1.1 Enligt Miljöbalken

Den som ska installera en ny avloppsanläggning behöver söka om tillstånd[10] för detta hos Miljö- och hälsonämnden i Region Gotland. Anläggningen får inte inrättas innan nämnden har fattat beslut om att ge tillstånd.

När en ny avloppsanläggning ska installeras för att ta hand om annat vatten från hushåll än spillvatten, till exempel vatten från bad, disk och tvätt (sk BDT-vatten) behöver fastighetsägaren måste detta alltid anmälas[11]. På Gotland gäller generell tillståndsplikt för installation av BDT-anläggning. Tillstånd söks hos Miljö- och hälsonämnden i Region Gotland.

Även för befintliga anläggningar som vill släppa ut nytt WC krävs nytt tillstånd.

5.1.2 Inom vattenskyddsområden

Inom Gotlands vattenskyddsområden för allmänna dricksvattentäkter finns vattenskyddsföreskrifterna som rör utsläpp av avloppsvatten. Vattenskyddsföreskrifterna skiljer sig åt mellan olika vattenskyddsområden. Enheten för miljö- och hälsa har dock tagit fram riktlinjer om vilka föreskrifter rörande utsläpp av avloppsvatten som bör följas vid nyanläggning av avlopp och byggnation i Gotlands vattenskyddsområden[12]. Dessa riktlinjer innebär följande;

[10] Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, § 13
[11] Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, § 13
[12] Prövning av nya avlopp och byggnation inom VSO-arbetsmaterial

- Förbud bör råda mot nya avloppsanläggningar där avloppsvatten släpps ut inom primär skyddszon.
- Förbud mot att släppa ut WC-spillvatten i sekundär skyddszon.

Vid yttranden/beslut om avlopp inom vattenskyddsområden håller Enheten för miljö- och hälsa samråd med övriga berörda enheter, till exempel regionens VA-huvudman.

5.2 Region Gotlands rutiner

5.2.1 Klart Vatten

På Gotland genomför Enheten för miljö- och hälsa systematiskt tillsynsarbete av enskilda avloppsanläggningar genom arbetsgruppen Klart Vatten. Arbetsgruppens mål är att skapa bättre grundvattenkvalitet genom att ställa krav på fastighetsägare att åtgärda enskilda avloppsanläggningar med otillräcklig rening.

Projektet startade 2009 med översiktlig genomgång av avloppssituationen på Gotland. Sedan 2014 utgörs projektet av det inventeringsarbete som sker inom den ordinarie verksamheten.

5.2.2 Riktlinjer för enskilda avlopp (1–40 hushåll)

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tagit fram riktlinjer för hantering av enskilda avloppsanläggningar som försörjer färre än 40 hushåll. Riktlinjerna beskriver reningskrav för enskilda avlopp inom olika områden och vilka typer av anläggningar som bedöms uppfylla dessa krav. Syftet är att underlätta för boende och verksamhetsutövare att göra bra val vid nyinstallation eller ersättning av otillräckligt fungerande anläggningar. Riktlinjerna är under revidering och nya förväntas antas under 2018.

5.2.3 Reningskrav enskilda avlopp

I riktlinjer för enskilda avlopp definieras vilka reningskrav som ställs inom olika områden i regionen. Riktlinjerna ska revideras och reningskraven kan komma att ändras.

På Gotland finns fyra olika utsläppskrav för enskilda avlopp;

- Normal skyddsnivå: de lägsta reningskraven för enskilda avlopp på Gotland är att minst 70 % av fosforn och 90 % av de syreförbrukande organiska ämnena[13] i avloppsvattnet ska renas bort för att uppnå tillräckligt skydd för recipienterna. Utöver detta får inte avloppet medföra väsentligt ökad risk för smitta eller annan hälsomässig olägenhet. Vid infiltration i mark krävs därför minst 1 m omättad zon under spridningsledningen och vid utsläpp till ytvatten eller hav ska vattnet uppnå badvattenkvalitet där det exponeras fritt. Kravet på badvattenkvalitet innebär att bakteriehalterna i vattnet inte får överstiga smittskyddsinstitutets gränsvärde enligt direktiv 2006/7.
- Hög skyddsnivå: inom områden som bedöms som extra känsliga ställer Region Gotland högre krav på rening, kallad hög skyddsnivå. Här ska minst 90 % av fosforn och 95 % av syreförbrukande organiska ämnen renas bort innan spillvattnet släpps ut till recipienten. Därtill ska minst 40 % av kvävet renas bort.

  Syftet med hög skyddsnivå är också att förhindra smittspridning via avloppsvattnet och skydda känsliga områden mot näringsbelastning.

  Krav på hög skyddsnivå ställs inom 100 m från Gotlands större vattendrag och sjöarna Paviken, Mjölhatteträsk och Fridträsk samt inom 300 m från kustlinjen i Gansviken, Lausviken, Bogenviken och Burgsviken.
- Förbud för utsläpp av avloppsvatten från vattentoalett: inom vattenskyddsområden och inom områden med problem på grund av att avloppsutsläpp påverkat förutsättningarna för vattenförsörjning.

[13] Innehållet av dessa ämnen kallas BOD7 när det mäts

- Förbud mot annat än gemensamma avloppslösningar: inom områden med begränsade förutsättningar för enskilda avlopp och där det finns stort intresse för exploatering[14].

5.2.4 Krav på robusthet och resurshushållning

Utöver utsläppskraven kopplad till skyddsnivå ställer Miljö- och hälsonämnden i Region Gotland också krav på resurshushållning och robusthet. Vad detta innebär sammanfattas kort nedan;

Resurshushållning

-Anläggningen ska vara energisnål.

-Teknik som begränsar användningen av vatten, t.ex. vattensnåla armaturer används.

-Avloppsanordningen möjliggör återvinning av näringsämnen ur avloppsfraktioner.

Robusthet

-Avloppsanordningen ska vara tillförlitlig och driftsäker och det skall gå att kontrollera dess funktion. För att säkra anordningens funktion ska drift- och underhållsinstruktioner lämnas av leverantören.

-Regelbunden service av anläggningen ska utföras fackmannamässigt, t ex. genom serviceavtal.

-Avloppsanordningen är i den mån det är möjligt försedd med larm om det uppstår drift-, eller andra funktionsstörningar.

-Anläggningen ska kunna användas av en bred användargrupp.

5.2.5 Krav på VA-lösning vid nybyggnation inom område med samfällt VA-nät

Byggnadsnämnden inom Region Gotland har arbetat fram praxis för hantering av nybyggnation i anslutning till VA-samfälligheter med enskild VA-försörjning. Nya riktlinjer är under framtagande och det vedertagna arbetssättet kommer att inkluderas i dessa.

Inom områden där samfälligheter har byggt en VA-anläggning med ledningsnät och i områden där samfälligheter planerar att utöka sitt VA-ledningsnät behöver regionen ställa annorlunda krav än i övriga områden. Eftersom verksamheten sköts av privata aktörer finns risk att utbyggnads- eller anslutningsplaner ändras utan att regionen kan påverka dem.

För att Byggnadsnämnden ska bevilja bygglov till en fastighet där VA-försörjningen planeras att lösas genom anslutning till en samfälligt ägd VA-anläggning bör föreslås att den som söker bygglov ska kunna visa att följande punkter är uppfyllda. I punkterna framgår förslag till komplettering som framkommit under arbetet med Plan för enskild VA-försörjning.

- Anslutningspunkt för vatten och/eller avlopp skall finnas framdragen till planerad stad/tomt.
- Samfällighetens avloppsreningsverk och/ eller vattenverk skall vara satt i drift och fungera tillfredsställande, även beaktat den belastning som tillkommer med fastighetens anslutning.

[14] Fårö, Hellvi/Rute, Gothem, Östergarnslandet, Storsudret, Närsområdet och Lummelunda/Stenkyrka

- Skriftligt avtal med samfälligheten skall finnas som säkrar tillgång till vatten och avloppstjänsten för den planerade bostaden.

6 Åtgärder för enskild VA-försörjning i linje med strategierna

Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030 presenterar ett önskat läge för VA-försörjning på Gotland år 2030, med strategier och riktlinjer som ska leda arbetet med dagvatten, liksom dricksvatten och spillvatten. För att arbete med den enskilda VA-försörjningen på Gotland ska ske i linje med strategierna och riktlinjerna och bidra till att visionen uppnås behöver åtgärder utföras.

I den del av VA-planen som benämns VA-utbyggnadsplan för Region Gotland presenteras så kallade VA bevakningsområden och Enskilt VA-område. I dessa områden är bebyggelsen relativt tät. VA-försörjningen är enskild och förutses även fortsättningsvis vara det. Åtgärder inom VA-bevakningsområden och Enskilt VA-område hanteras därför här i Plan för enskild VA-försörjning.

Övergripande åtgärder visas i en sammanställning med föreslagen tidplan för genomförande. Tidplanen är uppdelad i intervall och följer en rullande planering där precisionen avseende tidplan ökar ju närmare i tiden åtgärden planeras att påbörjas. För åtgärder där en relevant uppskattning av projektkostnad är möjlig visas detta i sammanställningen.

Innevarande år och nästkommande år visar åtgärder som behöver vara synkroniserade med budgeten för berörda förvaltningar i Region Gotland. Därefter följer tidsintervaller om 5 år samt genomförande på längre sikt än 12 år. För vissa av åtgärderna kan den planerade perioden för påbörjan av projekt vara än mer osäker än föreslagna tidsintervall. Dessa åtgärder markeras då över flera intervall. Åtgärdsbehov som eventuellt inte kommer att vara relevanta, beroende på resultatet av åtgärder som sker tidigare, markeras med raster.

Vid den årliga översynen och aktualitetsförklaringen av VA-planen och dess delplaner beslutas vilka åtgärder som ska flyttas mellan de olika tidsintervallen. Den viktigaste förflyttningen omfattar de åtgärder som förs in i planeringen för då innevarande år samt efterföljande år eftersom det har en direkt koppling till budgetplaneringen och därmed även genomförandet. En schematisk bild av den löpande tidsplaneringen av åtgärderna visas i figur 3.

<table>
<tr><th></th><th colspan="4">Tidsintervall för uppstart av projekt</th></tr>
<tr><td rowspan="3">År 1</td><td>2018-2020</td><td>2021-2024</td><td>2025-2029</td><td>2030-</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Åtgärd A</td><td>Åtgärd B</td><td>Åtgärd D</td><td rowspan="2">Åtgärd E</td></tr>
<tr><td colspan="2">Åtgärd C</td></tr>
<tr><td rowspan="3">År 2</td><td>2019-2021</td><td>2022-2025</td><td>2026-2030</td><td>2031-</td></tr>
<tr><td>Åtgärd A</td><td rowspan="2">Åtgärd C</td><td>Åtgärd D</td><td rowspan="2">Åtgärd F</td></tr>
<tr><td>Åtgärd B</td><td>Åtgärd E</td></tr>
<tr><td rowspan="3">År 3</td><td>2020-2022</td><td>2023-2026</td><td>2027-2031</td><td>2032-</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Åtgärd B</td><td>Åtgärd C</td><td rowspan="2">Åtgärd E</td><td rowspan="2">Åtgärd F</td></tr>
<tr><td>Åtgärd D</td></tr>
</table>

Figur 3: Schematisk bild av löpande arbete med åtgärder i VA-planering år 1, 2 och 3

En övergripande beskrivning av hur åtgärder i Plan för enskild VA-försörjning bedöms bidra till en utveckling av VA-försörjningen i linje med Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030 följer tabell 2 för respektive strategi. Under varje strategi finns ett antal riktlinjer som återspeglas i texten i den mån de är tillämpliga.

Tabell 2: Övergripande beskrivning av hur åtgärder i Plan för enskild VA-försörjning bidrar till en utveckling i linje med Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030.

Strategier ur Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030		**Hur åtgärder i Plan för enskild VA-försörjning bidrar till utveckling av VA-försörjningen i linje med Vision och strategi för Gotland VA-försörjning 2030**
Strategi 1	Boende och verksamhetsutövare på Gotland ska veta var VA-försörjningen ska vara enskild och var den ska vara allmän	Åtgärder fokuserar på att stödja fastighetsägare som har ansvar för enskild VA-försörjning. Detta görs på flera sätt, bland annat information till fastighetsägare. Andra åtgärder handlar om att i Region Gotlands verksamhet förbättra arbetssätt som tydliggör förutsättningar för den enskilda VA-försörjningen, bland annat vid bygglovsansökningar.
Strategi 2	Gotland ska ha en robust försörjning av dricksvatten	Tillsynsmyndighetens ansvar att verka för att vattenskyddsområde skapas för större enskilda vattentäkter är en viktig åtgärd för en robust försörjning av dricksvatten i enskilda anläggningar. Fortsatt arbete för att klargöra förutsättningar, bland annat vattenkvalitet, i enskilda dricksvattenanläggningar är en annan viktig åtgärd.
Strategi 3	Region Gotland, boende och verksamhetsutövare på Gotland ska ta hänsyn till klimatet och vårda recipienterna	Den prövning som sker av förutsättningar för enskild VA-försörjningen ska beakta hur väl anläggningarna kan förväntas fungera vid olika väderscenarier och med förväntade klimatförändringar. Även i arbete med riktlinjer, till exempel för enskilda avlopp, ska dessa aspekter beaktas.
Strategi 4	Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare ska värna om Gotlands vattenresurser.	Frågor som handlar om förutsättningar för enskild VA-försörjning lyfts i forum där alla berörda delar av Region Gotlands organisation deltar. Härigenom blir det tydligt vad som behöver göras i olika sammanhang för att minska påverkan på recipienter eller nyttjande av begränsade vattenresurser.
Strategi 5	Region Gotland ska fatta långsiktigt ekonomiskt hållbara beslut avseende dricksvatten, spillvatten och dagvatten.	Genom att skapa former och forum för samverkan kring frågor som rör enskild VA-försörjning ges bättre förutsättningar för en långsiktigt godtagbar VA-försörjning vid utveckling av bebyggelsen, till exempel vid bygglovsansökningar och vid arbete med FÖP och detaljplan.
Strategi 6	Region Gotland ska ha god kommunikation om dricksvatten, spillvatten och dagvatten.	Åtgärder lyfter behovet av plattformar och forum för dialog både intern inom Region Gotlands organisation och externt med boende och verksamhetsutövare. Flera åtgärder syftar också till att ta fram ett ändamålsenligt material för att förbättra kommunikationen och dialogen.

6.1 Uppskattad kostnad och resursbehov

Nedan i tabell 3 visas uppskattade kostnader för genomförandet av de åtgärder som anges i Plan för enskild VA-försörjning för Region Gotland 2018 fördelat på respektive tidsperiod. Löpande kostnader anges per år. I tabellen visas också en uppskattning av antal tjänster som behövs inom Region Gotland för att genomföra åtgärderna. Sannolikt finns en del av dessa tjänster redan idag medan vissa tjänster behöver tillkomma.

I detta skedet av VA-planeringen har inga fördjupningar varit möjliga för att mer än uppskattningsvis ange kostnader och resursbehov. I varje års budgetplanering förs åtgärder in i verksamhetsplaneringen. Inför detta görs en mer detaljerad bedömning av kostnad och resursbehov baserad på bästa tillgängliga fakta. Ju längre fram i tiden åtgärderna planeras, desto större är osäkerheten i bedömningen. Åtgärder som påverkas av tidigare åtgärder är också behäftade med stor osäkerhet.

Tabell 3: Uppskattade kostnader för genomförandet av de åtgärder som anges i Plan för enskild VA-försörjning för Region Gotland 2018 fördelat på respektive tidsperiod.

Plan för enskild VA-försörjning (ej reviderad)	**2018-2020**	**2021-2024**	**2025-2029**	**2030-**	**Löpande**
Uppskattad kostnad (tkr) för åtgärder under perioden (exkl åtgärder som samlas i VA-planens huvuddokument, exkl pågående projekt)	750	1050	0	0	
Uppskattad löpande kostnad (tkr) per år					1125
Tjänster region Gotland/år (exkl pågående projekt)	1	1	0	0	1

Plan för enskild försörjning: Åtgärder			Tidplan					
							Planerat ej påbörjat	
							Påbörjat följer plan	
							Påbörjat följer ej plan	
							Ej påbörjat, försenat	
							Klart	
Löp-nummer		*(Åtgärder som eventuellt inte behöver utföras markeras med kursiv stil och och texten "Utred behov")*	**2018-2020**	**2021-2024**	**2025-2029**	**2030-2031**	**2032-**	**Löpande**
PEF	1	Miljö- och hälsonämnden ska fastställa inom vilka områden tillståndsplikt ska gälla för vattenuttag, till exempel för enskild dricksvattenförsörjning. Ett förslag bör tas fram senast under 2020.						
PEF	2	Ta fram och fastställa rutin för hantering av tillståndsplikt för enskilda vattentäkter. Arbetet har påbörjats.						
PEF	3	Kartläggning av större enskilda dricksvattenanläggningar som omfattas av livsmedelsverkets föreskrifter. Sammanställningen bör inkludera ägare, driftansvarig, inkopplade fastigheter, anläggningsår, teknisk lösning, kontaktuppgifter, kommunikation med ägaren.						
PEF	4	Ta fram rutin för, och säkerställa tillsyn av, större enskilda dricksvattenanläggningar.						
PEF	5	Utöva tillsyn med vattenprovtagning av enskilda vattentäkter.						
PEF	6	Informationskampanj om ansvar vid dricksvattenproduktion till enskilda vattentäktsinnehavare.						
PEF	7	Information och kommunikation om värdet av fungerande enskild VA-försörjning.						
PEF	8	Uppdatera riktlinjer för enskilda avlopp.						
PEF	9	Lyft VA-frågorna i FÖP:ar och översiktsplan genom särskilda åtgärder (efter modell från Fårö, Storsudret med flera). Från TIVA-projektet.						
PEF	10	Uppdatera Byggnadsnämndens ”Riktlinjer för hantering av enskild vattenförsörjning vid nybyggnation” från 2008. Behovet gäller främst tillämpningsförtydliganden (praxis) samt uppdatering av lagstiftningshänvisning. Från TIVA-projektet.						
PEF	11	Skapa plattform för dialog mellan vattenaktörer på Gotland (t.ex. brunnsborrare, konsulter, vattenanvändare och myndigheter), Från TIVA-projektet.						
PEF	12	Ta fram praxis för hantering av frågor rörande dricksvattenförsörjning och grundvattenskydd vid prövning och tillsyn på lantbruksverksamheter. Från TIVA-projektet.						
PEF	13	Ta fram råd och information för hantering av vattenfrågor vid nyetablering av samtliga lantbruksverksamheter (även de som inte omfattas av prövningsplikt). Från TIVA-projektet.						

Drift-, underhåll- och förnyelseplan: Åtgärder			Tidplan				Planerat ej påbörjat Påbörjat följer plan Påbörjat följer ej plan Ej påbörjat, försenat Klart	
Löp-nummer		*(Åtgärder som eventuellt inte behöver utföras markeras med kursiv stil och och texten "Utred behov")*	**2018-2020**	**2021-2024**	**2025-2029**	**2030-2031**	**2032-**	**Löpande**
PEF	14	Mer dialog behövs kring hur planläggning kan användas för att styra VA-frågan i olika områden, tex där förtätning sker och samordning är nödvändig. Från TIVA-projektet.						
PEF	15	Skapa rutin för effektiv kommunikation för gemensamhetsanläggningar. Stödfunktion från Region Gotland. Skapa incitament för att bygga sina egna lösningar. Kanske med möjlighet att ansluta till regionalt VA.						
PEF	16	Skapa former och forum för samarbete mellan Enheten för Miljö och hälsa och Planenheten kring VA-utbyggnadsplanens VA-bevakningsområden för att skapa områdesvisa välfungerande VA-lösningar när bebyggelsen växer, prioritera tillsyn, kampanj om gemensamhetslösningar osv.						
PEF	17	Skapa former och forum för samarbete mellan Enheten för Miljö och hälsa och Bygglovsenheten kring områden med enskilt VA för att säkerställa välfungerande VA-lösningar i samband med bygglov.						

Region Gotland
Besöksadress Visborgsallén 19 Postadress
62181 Visby
Tel 0498-269 00 00 vxl
Hemsida www.gotland.se